

רקטות מעזה

ירי רקטות על-ידי ארגונים פלשתינאים חמושים ופגיעתו באזרחים

Copyright © 2009 Human Rights Watch
All rights reserved.
Printed in the United States of America
ISBN: 1-56432-523-7
Cover design by Rafael Jimenez

Human Rights Watch
350 Fifth Avenue, 34th floor
New York, NY 10118-3299 USA
Tel: +1 212 290 4700, Fax: +1 212 736 1300
hrwnyc@hrw.org

Poststraße 4-5
10178 Berlin, Germany
Tel: +49 30 2593 06-10, Fax: +49 30 2593 0629
berlin@hrw.org

Avenue des Gaulois, 7
1040 Brussels, Belgium
Tel: + 32 (2) 732 2009, Fax: + 32 (2) 732 0471
hrwbe@hrw.org

64-66 Rue de Lausanne
1202 Geneva, Switzerland
Tel: +41 22 738 0481, Fax: +41 22 738 1791
hrwgva@hrw.org

2-12 Pentonville Road, 2nd Floor
London N1 9HF, UK
Tel: +44 20 7713 1995, Fax: +44 20 7713 1800
hrwuk@hrw.org

27 Rue de Lisbonne
75008 Paris, France
Tel: +33 (1)43 59 55 35, Fax: +33 (1) 43 59 55 22
paris@hrw.org

1630 Connecticut Avenue, N.W., Suite 500
Washington, DC 20009 USA
Tel: +1 202 612 4321, Fax: +1 202 612 4333
hrwdc@hrw.org

Web Site Address: <http://www.hrw.org>

רקטות מעזה

ירי רקטות על-ידי ארגונים פלשתיניים חמושים ופגיעתו באזרחים

- 1.....תקציר
- 5 המלצות
- 5 לחמאס
- 5 למדינות החברות באו"ם
- 7 מתודולוגיה
- 7 הרקטות המשמשות לירי על מטרות ישראליות
- 9..... הריגה ופגיעה של אזרחים בישראל מפגיעת רקטות פלשתיניות
- 11..... בבר ועקנין, בן 58, בנתיבות
- 12..... האני אל-מהדי, בן 27, באשקלון
- 13..... אירית שטרית, בת 39, באשדוד
- 14..... באר שבע
- 14..... המחיר הפסיכולוגי
- 16 הרג ופגיעה של אזרחים ברצועת עזה מפגיעת רקטות פלשתיניות
- 16 סבאח אבו ח'וסא, בת 12, וחנין עלי אבו ח'וסא, בת 5, בבית לאהיה
- 16 תל אל-הווא
- 17..... שגי'אעיה
- 18 עקירה והרס רכוש
- 19..... ירי רקטות מתוך אזורים מיושבים
- 23 חובות משפטיות
- 25 ירי רקטות על אזורים מיושבים ואחריות פלילית אישית
- 26..... תודות

תקציר

מאז שנת 2001 ירו חמאס וארגונים פלשתיניים חמושים אחרים ברצועת עזה אלפי רקטות על אזורים אזרחיים בשטח ישראל, במכוון או ללא הבחנה. התקפות אלה פסקו כמעט לחלוטין במהלך הפסקת אש שהתחילה בחודש יוני 2008, אך שבו והתגברו בחודש נובמבר 2008, לאחר פלישה צבאית של ישראל לתוך הרצועה. ירי הרקטות נמשך במהלך המבצע הצבאי של ישראל, שהתחיל ב-27 בדצמבר ונמשך שלושה שבועות, וכן אחרי מבצע זה.

ירי הרקטות הפלשתיני – שמאז חודש נובמבר הביא למותם של שלושה אזרחים ישראלים ולפציעתם של עשרות אחרים – מהווה איום מתמשך על כ-800 אלף אזרחים ישראלים שגרים ועובדים בטווח הרקטות. חמאס וארגונים פלשתיניים חמושים אחרים ביקשו להצדיק את ההתקפות בטענה שמדובר במעשי תגמול הולמים על פעולות צבא ישראליות ועל המצור המתמשך על רצועת עזה, וכי מדובר בתגובה חוקית על כיבושה של הרצועה בידי ישראל. כפי שיצוין בהמשך, אין לטענות אלה ביסוס במשפט ההומניטארי הבינלאומי ("דיני המלחמה").

אמנם בנקודות זמן מסוימות הפחית חמאס באופן משמעותי את תדירותו של ירי הרקטות מרצועת עזה, בין היתר באמצעות הפעלת לחץ על ארגונים חמושים אחרים להפסיק לבצע התקפות לא מאושרות, אך נראה כי הוא לא נקף אצבע כדי להעמיד לדין אנשי חמאס או ארגונים פלשתיניים חמושים אחרים בגין ירי רקטות בלתי חוקי על אזורים אזרחיים בשטח ישראל, או כדי למצות את הדין עם ארגונים אלה באופן אחר.

רוב הרקטות שחמאס וארגונים חמושים אחרים יורים הן רקטות מסוג "קסאם" המיוצרות בתוך הרצועה ואשר מגיעות לטווח של 16 קילומטר. מיעוטן של הרקטות הוא מסוג "גראד" שפותח בברית המועצות ואשר מגיע לטווח של 21 קילומטר. רקטות פגעו בערים ויישובים ישראלים הסמוכים לקו שביתת הנשק משנת 1949 בין רצועת עזה לישראל ("הקו הירוק"), ובעיקר בשדרות. בשנת 2008 פגעו רקטות גם בערים אשקלון ונתניבות. מאז סוף חודש דצמבר 2008 פגעו כמה רקטות שטווח הירי שלהן גדול יותר ביישובים השוכנים במרחק של עד 40 קילומטר מגבול הרצועה, בהם – בפעם הראשונה – באר שבע ואשדוד.

אף אחת מן הרקטות הללו לא ניתנת לכיוון מדויק. על-פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי, שחל על הלחימה בין ארגונים פלשתיניים חמושים לבין צה"ל, כלי נשק אלה הם מטבעם בלתי מבחינים כשמכוונים אותם על אזורים המאוכלסים בצפיפות. היעדרם של כוחות צבא ישראלים באזורים שבהם נופלות רקטות והצהרות שהשמיעו מנהיגי חמאס וארגונים חמושים אחרים מצביעים על כך שרבות מהתקפות אלה נועדו לפגוע באזרחים ישראלים ובמבנים אזרחיים. אנשים שמאשרים במכוון או מבצעים התקפות חסרות הבחנה או התקפות מכוונות על אזרחים מבצעים פשעי מלחמה.

ירי הרקטות מביא להרג אזרחים ומסב נזק לרכוש. בין המבנים האזרחיים שנפגעו בהתקפות מן העת האחרונה היו גן ילדים, בית כנסת ובתים פרטיים. מערכת אזעקה ישראלית מתריעה בפני אזרחים ישראלים על נפילה צפויה של רקטות, ומעניקה להם שהות של בערך 10 עד 45 שניות למצוא מחסה

במקלטים המיועדים לכך. מערכת זו ללא ספק מצמצמת את מספר הנפגעים מקרב האזרחים. עם זאת, לאורך חודשים ואף שנים גבו ההתקפות החוזרות ונשנות מחיר פסיכולוגי מן האוכלוסייה באזורים הסמוכים לרצועה. דיני המלחמה אוסרים על ביצוע התקפות שמטרתן העיקרית לזרוע פחד בקרב האוכלוסייה האזרחית. בשל ירי הרקטות, אלפי בני אדם נאלצו לנטוש אזורים כמו שדרות שהירי עליהם תדיר.

בנוסף לכך, ירי הרקטות מסכן אזרחים ברצועת עזה. אופיין הבלתי צפוי של רקטות מתוצרת ביתית הביא לידי כך שרקטות פגעו לא רק בתוך שטח ישראל אלא גם בתוך רצועת עזה. ב-26 בדצמבר פגעה רקטה בבית בעיירה בית לאהיה. מפגיעתה נהרגו שתי ילדות פלשתינאיות, בת 5 ובת 12. בנוסף לכך, חמאס וארגונים פלשתיניים חמושים אחרים ירו לעתים מזומנות רקטות מתוך אזורים מאוכלסים ובכך הפרו את דיני המלחמה. בעשותם כן, הם לא עמדו בדרישה לנקוט את כל אמצעי הזהירות האפשריים כדי להימנע מהצבת מטרות צבאיות בתוך אזורים המאוכלסים בצפיפות. זאת למשל באמצעות הרחקה של אזרחים הנתונים לשליטתם מקרבתן של מטרות צבאיות והגנה על אזרחים מפני הסכנות הנובעות מפעולות צבאיות.

ממשלת ישראל טענה כי מטרתו של המבצע הצבאי ברצועת עזה, שנפתח ב-27 בדצמבר 2008 ואשר קרוי בפיה "מבצע עופרת יצוקה", הייתה לקעקע את היכולת של ארגונים פלשתיניים חמושים ברצועה לירות רקטות לשטח ישראל. מאז שנת 2001 ירו הארגונים החמושים אלפי רקטות לעבר ישראל. מירי זה נהרגו 15 אזרחים בתוך ישראל. בשנת 2008 לבדה נורו 1,500 רקטות לפחות. התקפות אלה פסקו כמעט לחלוטין במהלך הפסקת האש בין ישראל לחמאס שנכנסה לתוקפה ב-19 ביוני 2008 ונמשכה שישה חודשים. אך ההתקפות חודשו לאחר שב-4 בנובמבר 2008 פלשו כוחות ישראליים לרצועה והרגו שישה לוחמים פלשתינאים. לאחר תום הפעולות הצבאיות העיקריות של ישראל ב-18 בינואר 2009, ארגונים פלשתיניים חמושים ברצועת עזה המשיכו לירות רקטות לשטח ישראל, אם כי מינון ההתקפות ירד בהדרגה.

בין הארגונים הפלשתיניים החמושים ברצועת עזה שקיבלו על עצמם אחריות לירי רקטות לשטח ישראל היו הזרוע הצבאית של חמאס, גדודי עז א-דין אל-קסאם, גדודי סראיא אל-קודס של הג'יהאד האסלאמי, גדודי סלאח א-דין של ועדת ההתנגדות העממית, וגדודי אבו עלי מוסטפא של החזית העממית לשחרור פלשתין. חמאס והג'יהאד האסלאמי אחראים לירי רוב הרקטות, ולטענתם הם ירו בין ה-27 בדצמבר 2008 לבין ה-18 בינואר 2009 בסך הכול 820 רקטות.

מהצהרות של מנהיגי חמאס ושל ארגונים חמושים אחרים, מדיווחים בכלי התקשורת ומניתוח עצמאי של ארגונים לא ממשלתיים, וכן מראיונות שארגון Human Rights Watch ערך עם תושבי רצועת עזה, עולה כי חמאס מסוגל לשלוט ביכולתם של ארגונים חמושים אחרים לירות רקטות לעבר ישראל. בכמה מקרים מנע חמאס מארגונים חמושים אחרים לירות רקטות.

מנהיגי חמאס וארגונים חמושים אחרים הביעו בפומבי כוונות לפגוע באזרחים ישראלים, וניסו להצדיק את התקפותיהם בטענה שהן בגדר מעשי תגמול חוקיים על התקפות ישראליות על אזרחים פלשתינאים. כך למשל, בהקלטת וידאו שהופצה ב-5 בינואר נשמע אבו עוביידה, דובר מטעם גדודי עז א-דין אל קסאם, אומר כי "המשך הפלישה רק יגרום לנו להגביר את טווח ירי הרקטות שלנו... נכפיל את מספר הישראלים בטווח הירי". מנהיג חמאס מחמוד א-זהאר אמר בנאום ששודר באותו יום כי

"האויב הישראלי... הפגיו את כולם בעזה. הם הפגיו ילדים, בתי חולים ומסגדים, ובכך הם נתנו לנו לגיטימציה לפגוע בהם באותה דרך".

מנהיגי חמאס אף טענו כי ירי הרקטות על אזרחים ישראלים הנו מוצדק נוכח "הזכות להתנגד" לכיבוש הישראלי.¹ ב-5 במאי 2009 הודה מנהיג חמאס ח'אלד משעל במשתמע בראיון עיתונאי כי חמאס ביצע ירי רקטות במכוון על אזרחים ישראלים. כשהסביר מדוע החליט חמאס להפסיק לפי שעה את ירי הרקטות, אמר משעל:

אי-תקיפת אזרחים היא חלק מהערכה שהתנועה [מקיימת] כדי לשרת את האינטרס של העם. שיגור הרקטות האלה הוא אמצעי ולא מטרה. הזכות להתנגד לכיבוש היא זכות לגיטימית, אבל על יישום הזכות מחליטה ההנהגה בתוך התנועה.

חמאס קיבל על עצמו אחריות לכל אחת משלוש ההתקפות המתועדות בדו"ח זה שבהן נהרגו אזרחים ישראלים.

ארגון Human Rights Watch תיעד הפרות של דיני המלחמה שבוצעו על-ידי כוחות ישראלים ברצועת עזה, כולל ראיות לפשעי מלחמה שבוצעו במבצע עופרת יצוקה.² עם זאת, אין בהפרות של דיני המלחמה המבוצעות על-ידי צד אחד לעימות כדי להצדיק ביצוע הפרות על-ידי הצד השני. בנוסף לכך, מעשי תגמול המיועדים לפגוע באזרחים – אסורים בכל מצב שהוא. גם בהנחה שירי הרקטות בוצע כנקמה על התקפות ישראליות שבהן נהרגו ונפצעו אזרחים, הירי עדיין אינו חוקי על-פי דיני המלחמה. מעשה תגמול חוקי מוגדר כפעולת אכיפה המבוצעת בתגובה למעשים בלתי חוקיים של היריב, שבכל מצב אחר הייתה מוגדרת כבלתי חוקית. החוק הנוגע למעשי תגמול אינו מתיר התקפה ישירה או בלתי מבחינה על אזרחים.

יתר על כן, עקרון יסוד של דיני המלחמה הוא חלותם על כל הצדדים לעימות בלי קשר להצדקות שהם נותנים למלחמה עצמה. טענות חמאס בדבר "הזכות להתנגד לכיבוש" וטענות ישראל בדבר הזכות "להילחם בטרור" אינן ממין העניין משום שהסיבות לפתוח בעימות מזוין או להשתתף בו אינן מתירות לצד לעימות זה להתעלם מן המחויבויות החוקיות שלו באופן שבו הוא מנהל את פעולות האיבה.

מבקרים מסוימים של עבודת ארגון Human Rights Watch טענו כי הארגון מתעלם בסוקרו את הסכסוך הישראלי-פלשתיני מן ההבדל הגדול הקיים בין חמאס לבין ישראל בכל הנוגע לעוצמת ההתקפות ולהיקפן ומן הפער העצום במידת התחכום של כלי הנשק המשמשים כל אחד מן הצדדים. לדברי אותם מבקרים, הארגון יוצר באופן זה איזון מלאכותי ומרכז את הביקורת על הפרות שישראל מבצעת.

¹ ארגון Human Rights Watch שומר על ניטראליות בעימותים מזוינים, ועל כן אין הוא מאמץ ואין הוא דוחה את "הזכות להתנגד" ברצועת עזה ובכל מקום אחר בעולם. הארגון סבור שעל ארגונים חמושים ומדינות לעמוד בחובותיהם על-פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

² Human Rights Watch, "גשם של אש: השימוש הבלתי חוקי של ישראל בזרחן לבן ברצועת עזה", מארס 2009, זמין בכתובת <http://www.hrw.org/en/reports/2009/03/25-0>; וכן "מכתב לשרי החוץ של מדינות האיחוד האירופי לגבי הפרות שבוצעו בין ישראל לחמאס", 16 במארס 2009, זמין בכתובת <http://www.hrw.org/en/node/81557/>.

ואמנם, במהלך העימות הצבאי האחרון ברצועת עזה, הנזק הכולל שנגרם מפעולותיו הצבאיות של צה"ל לחיי אזרחים ולרכוש אזרחי היה גדול לאין שיעור מזה שנגרם מפעולות שביצעו ארגונים פלשתיניים חמושים. צה"ל הרג למעלה מ-1,350 פלשתינאים, כולל אזרחים רבים. חמאס וארגונים פלשתיניים אחרים הרגו ששה חיילים ישראלים ושלושה אזרחים.

כמו כן, נכונה הטענה בנוגע לקיומו של פער גדול בין עוצמתם הצבאית של הצדדים לעימות בעזה. ארגונים פלשתיניים חמושים לחמו בראש ובראשונה באמצעות נשק קל, ואילו צה"ל השתמש בנשק מתקדם ביותר, כולל שריון וכלי טיס. ישראל השתמשה בכמות רבה ביותר של חומר נפץ ברצועת עזה וכוח הנפץ שלה עלה לאין ערוך על זה של חמאס. אולם, פערים אלה אינם מפחיתים מן הצורך לחקור הפרות של דיני המלחמה שבוצעו על-ידי כל הצדדים לעימות, ואין בהם כדי להצדיק הפרות שביצע חמאס.

מטרתם של דיני המלחמה אינה ליצור שוויון כוחות בין צדדים לעימות, ואף לא לאמוד את ההפרות שביצעו נוכח היכולות שבהן ניחן כל אחד מהם, אלא למזער את הנזק הנגרם לאוכלוסייה האזרחית. הפרות של דיני המלחמה אינן נמדדות במספר האזרחים שנפגעו אלא בשאלה האם כל אחד מהצדדים נוקט את כל אמצעי הזהירות האפשריים כדי למזער פגיעה באזרחים. שימוש בנשק שאינו מתוחכם אינו מצדיק הימנעות מכיבוד דיני המלחמה, וגם העובדה שהאויב משתמש בנשק מתוחכם אינה מתירה ליריבו להתעלם מחוקים אלה. הבדלים ביכולת הצבאית, גדולים ככל שיהיו, אינם רלוונטיים. מזעורו של הרג האזרחים מושג רק כאשר שני הצדדים מכירים במחויבותיהם לציית לדיני המלחמה, תהא אשר תהא מידת תחכומם של כלי הנשק העומדים לרשותם.

ארגון Human Rights Watch רואה עצמו מחויב לתיעודן של ההפרות הקשות ביותר של דיני המלחמה שבוצעו בידי כל הצדדים לעימות. פרסומו של דו"ח זה נועד לקדם את העיקרון שלפיו אסור שאזרחים יהיו מטרה להתקפה, בכל נסיבות שהן, ללא קשר לעוצמתו היחסית של התוקף.

דיני המלחמה דורשים מצדדים לעימות לחקור אנשים הנתונים לשליטתם המעורבים בפשעי מלחמה ולנקוט נגדם צעדי ענישה הולמים. רשויות חמאס לא נקטו צעדים כלשהם נגד מפקדי חמאס ולוחמיו האחראים לירי רקטות בלתי חוקי על ישראל. על פי דיווחים, חמאס נקט צעדים אלימים כדי למנוע מארגונים חמושים אחרים לירות רקטות. ב-10 במאוס דיווח העיתון הפן-ערבי א-שרק אל-אווסט, הרואה אור בלונדון, כי שוטרי חמאס עינו עשרה חברים בגודדי סראיא אל-קודס, הזרוע הצבאית של הג'יהאד האסלאמי.³ העיתון דיווח כי שוטרי חמאס עצרו עשרה גברים מח'אן יונס ועינו אותם כדי לאלץ אותם לחתום על התחייבות לא לירות רקטות על ישראל.

3 א-שרק אל-אווסט, "الجهاد تتهم حماس باعتقال ناشطيهافي غزة وإجبارهم على توقيع تعهد بوقف الصواريخ [הג'יהאד מאשים את חמאס במעצר פעיליו בעזה ובאילוץם לחתום על התחייבות לעצור את הרקטות]", 10 במאוס 2009, <http://www.aawsat.com/details.asp?section=4&issueno=11060&article=510382&search=&state=true> (כניסה לאתר ב-13 במאוס 2009).

המלצות

לחמאס

- להפסיק את כל התקפות הרקטות המכוונות נגד אזרחים או ירי לתוך אזורים אזרחיים באמצעות רקטות שאינן מבחינות בין מטרות צבאיות לבין אזרחים;
- למנוע, בתור הרשות השולטת ברצועת עזה, מארגונים חמושים אחרים לבצע ירי רקטות ממין זה;
- להתנער בפומבי מן ההתקפות על אזרחים ישראלים או על אובייקטים אזרחיים ומן הטיעון שלפיו התקפות כאלה מותרות כאשר הן מבוצעות כמעשה תגמול על התקפות ישראליות שפוגעות באזרחים;
- לספק לכל המפקדים והלוחמים הנחיות ברורות והכשרה כדי להבטיח ציות לכללי משפט ההומניטארי הבינלאומי האוסרים לכוון התקפות על אזרחים ולבצע התקפות שפוגעות באזרחים ללא הבחנה;
- לחדול מביצוע התקפות בקרבתם של אזורים מאוכלסים ברצועת עזה שכן הדבר מהווה הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי הדורש לנקוט את כל אמצעי הזהירות האפשריים להגנה על אזרחים מנזקי ההתקפות, ולהימנע ממוקדן של מטרות צבאיות באזורים המאוכלסים בצפיפות;
- לחקור לאלתר וללא משוא פנים את ההאשמות בדבר הפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי המתועדות בדו"ח זה. על החקירה לכלול הפרות שביצעו אנשים שעובדים עבור כוחות ביטחון או מיליציות הנשלטים בידי חמאס ואנשים הקשורים בגופים אלה. יש לתת פומבי לממצאי החקירה ולהעמיד לדין את מי שיימצא אחראי לביצוע פשעי מלחמה, וזאת תוך כיבוד הסטנדרטים הבינלאומיים למשפט הגון; וכן
- להתייחס בכובד ראש לממצאים ולהמלצות שיופיעו בדו"ח הסופי של המשלחת לבירור העובדות של מועצת האו"ם לזכויות האדם.

למדינות החברות באו"ם

- להשתמש בכל הפורומים הרלוונטיים של האו"ם, כולל מועצת זכויות האדם, העצרת הכללית ומועצת הביטחון, כדי לעמוד על-כך שחמאס וישראל יחקרו ללא משוא פנים ובשקיפות את ההאשמות בדבר הפרות חמורות של דיני המלחמה שבוצעו במהלך פעולות האיבה האחרונות ברצועת עזה ובישראל, וכן שתוצאותיהן של החקירות יתפרסמו ברבים וכי ישראל וחמאס יעמידו לדין את מי שיימצא אחראי לביצוע פשעי מלחמה, וזאת תוך כיבוד הסטנדרטים הבינלאומיים למשפט הגון;
- להשתמש בכל הפורומים הרלוונטיים של האו"ם, כולל מועצת זכויות האדם, העצרת הכללית ומועצת הביטחון, כדי להפציר בחמאס ובישראל להתייחס בכובד הראש הראוי לממצאים ולהמלצות של המשלחת לבירור העובדות של מועצת האו"ם לזכויות האדם;
- להשתמש בכינוס ועדת האו"ם לזכויות האדם בחודש ספטמבר כדי להקים מגננון ייעודי של האו"ם שיפקח וידווח על מאמצים הננקטים בידי כל הצדדים לחקור ללא משוא פנים ובשקיפות האשמות

בדבר הפרות חמורות של דיני המלחמה שבוצעו במהלך פעולות האיבה האחרונות ברצועת עזה ובישראל; וכן

- אם יתברר שהרשויות הלאומיות אינן יכולות או אינן מעוניינות לחקור ולהעמיד לדין לפי כללי המשפט ההוגן את מי שנמצא אחראי לביצוע פשעי מלחמה במהלך פעולות האיבה האחרונות ברצועת עזה ובישראל, להפעיל לחץ כדי לקדם את השימוש בתביעות בינלאומיות.

מתודולוגיה

דו"ח זה נוגע לירי רקטות שביצעו חמאס וארגונים פלשתיניים חמושים אחרים על ריכוזי אוכלוסייה אזרחית בישראל מאז חודש נובמבר 2008. לצורך הכנתו של הדו"ח קיימו חוקרי Human Rights Watch 21 ראיונות בישראל וברצועת עזה. 15 ראיונות נערכו עם עדי ראייה להתקפות רקטות, בני משפחה או קורבנות, אנשי צוותים רפואיים, וגורמי עירייה ישראלים וגורמים ישראלים אחרים בשדרות, אשקלון, נתיבות, אשדוד ובאר שבע. אנשי הארגון בחנו אתרי נפילה של חמש רקטות בשטח ישראל.

ארגון Human Rights Watch ראיין שישה קורבנות פלשתינאים ועדי ראייה לירי רקטות שביצעו ארגונים חמושים ואשר פגע בטעות בתוך רצועת עזה, כמו גם פלשתינאים שהיו עדים לשיגור רקטות. הראיונות בוצעו בערבית ובעברית, בסיוע מתורגמנים, ובאנגלית.

הרקטות המשמשות לירי על מטרות ישראליות

הרקטות שארגונים פלשתיניים חמושים משתמשים בהן ברצועת עזה הן כלי נשק בלתי מונחים. לרוב, הארגונים יורים את הרקטות הללו מצפון הרצועה. לכל רקטה יש ארבע כנפיים מייצבות בקצה אחד, מנוע במרכז וראש קרב. כן השיגור של הרקטות מורכב ממסילה מוגבהת על גבי זוג רגליים.

ארגונים חמושים ברצועת עזה מייצרים רקטות "קסאם" באמצעות חומרי גלם בסיסיים.⁴ הדלק מופק באמצעות ערבוב של אשלגן חנקתי וסוכר. ראש הקרב מורכב מתרמיל מתכת המכיל חומר נפץ העשוי משתן חנקתי, המצוי בחומרי דישון, וטי-אן-טי. המרעום נלקח מקליעים של נשק קל.⁵ עיתונאית שנלקחה ל"מפעל לייצור רקטות" של הג'יהאד האסלאמי בשנת 2008 תארה את תהליך הייצור כך:

בזמן שאחד מאנשי הצוות מרתך את מעטפת הרקטה מצינורות מתכת, חבר צוות אחר ממלא את ראש הקרב בעד שלושה קילוגרם טי-אן-טי. השלב האחרון הוא המומחיות של עבדול: ההנעה של הרקטה. הוא ועמיתיו רוקחים את הדלק מתערובת של גלוקוז, דשן וכמה חומרים כימיים אחרים. הדלק נועד לאפשר לירות את הרקטות למרחק של עד תשעה קילומטרים. ממש בסוף הוא מכניס את הנפץ, שגורם

⁴ חמאס קרא לרקטות שלו בשם "קסאם" על-שם השיח' עז א-דין אל-קסאם, סורי שעבד בשנות השלושים בקרב כפריים פלשתינאים שנעקרו או נתלשו מארצם באזור שכעת נמצא בצפון ישראל. מותו של אל-קסאם בהיתקלות עם כוחות בריטיים תרם להצתת המרד הערבי הגדול של השנים 1936-1939.

⁵ עזריאל לורבר, "האיום הגדל והולך של רקטות קסאם בלתי מונחות", Middle East Missiles Monitor, <http://www.memonitor.com/files/The%20Growing%20Threat%20of%20the%20Kassam.htm> (כניסה לאתר ב-15 במאי 2007).

לטיל להתפוצץ עם הפגיעה. הם מסתירים את הרקטות הגמורות במחסנים, שמפקדי השיגור יכולים לנצל לשימושם באופן חופשי.⁶

עוצמתן של הרקטות המיוצרות בייצור ביתי גדלה בהדרגה, וכך גם יכולתן לחדור עמוק יותר לתוך שטח ישראל. הרקטות מן הדגם הראשון נשאו מטען נפץ של חצי קילוגרם וטווח הפגיעה המרבי שלהן עמד על ארבעה קילומטרים וחצי. משקלן של רקטות מן הדור השני, שפותחו בשנת 2002, הוא 32 קילוגרם, הן נושאות מטען של 5 עד 9 קילוגרמים, וטווח הפגיעה שלהן עומד על 8 עד 9.5 קילומטרים. אורכן של רקטות מן הדור השלישי, המכונות "קסאם 3", הוא שני מטרים, קוטרן 170 מילימטר ומשקלן 90 קילוגרם. רקטות אלה יוצרו לראשונה בשנת 2005, טווח הפגיעה המרבי שלהן עומד על כעשרה קילומטרים, והן נושאות מטען נפץ במשקל של עד 20 קילוגרם.⁷

בשנת 2008 התחיל חמאס לירות רקטות מסוג "גראד" בקוטר 122 מילימטר, המיוצרות בחו"ל וככל הנראה מוברחות לרצועת עזה.⁸ אמנם, טווח הירי של רוב הרקטות הללו עמד על פחות מעשרים קילומטר, אך חלקן נפלו קרוב לארבעים קילומטר בתוך שטח ישראל. לדברי סגן מפקד פיקוד העורף הישראלי, תא"ל אברהם בן דוד, רקטה שפגעה בבאר שבע ב-31 בדצמבר 2008 יוצרה בסין והכילה כדורי מתכת.⁹ על יסוד תצלומי רקטות שנפלו ב-28 בדצמבר ליד גן יבנה ובני דרום הגיע אתר האינטרנט "Global Security", שבסיסו בארה"ב, לכלל מסקנה טנטטיבית כי אין ספק בכך שחמאס ירה רקטות WeiShi-1E בקוטר 122 מילימטר מתוצרת סין.¹⁰ רקטות מסוג זה משתמשות במנוע דלק מוצק, אורכן 2.9 מטרים ומשקלן עד 74 קילוגרם. ישנם שני דגמים של רקטות אלה: טווח קצר (10 עד 12 קילומטר), וטווח ארוך (20 עד 40 קילומטר). רקטה לטווח קצר מסוג זה נושאת ראש קרב מודולארי במשקל של 26 עד 28 קילוגרם. ראש הקרב של רקטות לטווח ארוך מסוג זה שוקל 18 עד 22 קילוגרם. ראש הקרב הוא בעל נפיצות גדולה וניתן להוסיף לו ראש קרב עם חומר נפץ מרסק המכיל 4,000 כדורי פלדה, שיכולים להיות קטלניים ברדיוס של כמאה מטר.¹¹

⁶ אולריקה פוטס, "משמרת לילה של הג'יהאד האסלאמי: ביקור במפעל לייצור רקטות בעזה", דר שפיגל, 29 בינואר 2008, <http://www.spiegel.de/international/world/o,1518,531578,00.html> (כניסה לאתר ב-19 באפריל 2009).

⁷ GlobalSecurity.org, "רקטות חמאס" (ללא תאריך), <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/hamas-qassam.htm>, (כניסה לאתר ב-20 באפריל 2009).

⁸ בחודש דצמבר 2008 ראו אנשי ארגון Human Rights Watch שיירים של עשרות רקטות בתחנת המשטרה של שדרות. עם זאת, הארגון לא ניסה לזהות רקטות תוצרת חו"ל. מקורות רבים ציינו כי חמאס ירה על ישראל רקטות גראד מוברחות מתוצרת חו"ל.

שם; וכן: קבוצת המשבר הבינלאומית, "העסק הלא-סגור של עזה", 23 באפריל 2009, <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6071> (כניסה לאתר ב-10 במאי 2009).

⁹ יעל ברנובסקי, "בגלל הירי: אין מסיבות סילבסטר בבאר שבע", ynet, 31 בדצמבר 2008, <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-3648066,00.html> (כניסה לאתר ב-17 ביולי 2009).

¹⁰ GlobalSecurity.org, "רקטות חמאס" (ללא תאריך), <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/hamas-qassam.htm>, (כניסה לאתר ב-20 באפריל 2009).

¹¹ ישנן רקטות WeiShi-E1 עם ראשי קרב מסוגים אחרים. לפי אתר האינטרנט "Defense Update", ישנן רקטות מסוג זה עם ראש קרב תרמובארי המכיל 6.2 קילוגרם חומר נפץ ו-1,500 כדורי פלדה. "פלשת'ינאים משתמשים ברקטות 122 מ"מ לטווח מוגדל מתוצרת סין כדי לתקוף יעדים רחוקים", DefenseUpdate.com, http://www.defense-update.com/newscast/1208/analysis/311208_palestinians_use_chinese_ws2e_extendedrange_rockets.html#more (כניסה לאתר ב-28 באפריל 2009).

הריגה ופציעה של אזרחים בישראל מפגיעת רקטות פלשתיניות

מאז שנת 2001 ירו ארגונים פלשתיניים חמושים למעלה מ-4,000 רקטות לשטח ישראל,¹² קרוב ל-2,700 מהן בין חודש ספטמבר 2005 לחודש מאי 2007,¹³ ולמעלה מ-1,500 רקטות בשנת 2008 לבדה.¹⁴ בארבעת החודשים הראשונים להפסקת האש בין ישראל לחמאס, שהתחילה ב-19 ביוני 2008 ושאוורכה הכולל היה חצי שנה, נפסקו התקפות אלה כמעט לגמרי. אך הירי חודש לאחר שב-4 בנובמבר 2008 פלשו כוחות ישראלים לרצועת עזה והרגו שישה לוחמים פלשתינאים.¹⁵ בין ה-5 בנובמבר ל-19 בדצמבר 2008, היום שבו הסתיימה רשמית הפסקת האש, ירו ארגונים חמושים 203 רקטות. בין התאריכים 19 בדצמבר ו-26 בדצמבר, ערב פתיחת המבצע הצבאי הנרחב של ישראל, ארגונים חמושים ירו 66 רקטות.¹⁶

צה"ל מסר לארגון Human Rights Watch כי חמאס, הגיהאד האסלאמי וארגונים חמושים אחרים ברצועת עזה ירו כ-650 רקטות בין ה-27 בדצמבר 2008 ל-18 בינואר 2009, מועד סיומן של פעולות האיבה הנרחבות.¹⁷ יחידת דובר צה"ל הפנתה את ארגון Human Rights Watch לאתר אינטרנט של ארגון ישראלי שתיעד 570 רקטות שנפלו בשטח ישראל בתקופה זו.¹⁸ בטווח התאריכים האמור נפלו בעיר שדרות לבדה 90 רקטות.¹⁹ גדודי עז א-דין אל קסאם, הזרוע הצבאית של חמאס, וגדודי סראיא אל-קודס של הגיהאד האסלאמי טענו כי ירו בתקופה זו 820 רקטות על ישראל.²⁰ לדברי קבוצת

¹² על-פי מקור ישראלי, ארגונים חמושים ירו על ישראל 4,048 רקטות בין השנים 2001 ו-2008. המרכז למורשת המודיעין (מל"מ), "תקציר ירי רקטות ופגזי מרגמה לשנת 2008", 1 בינואר 2009, http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng_n/pdf/ipc_eo07.pdf (כניסה לאתר ב-27 באפריל 2009).

¹³ Human Rights Watch, "ירי ללא הבחנה: התקפות רקטות פלשתיניות על ישראל והפגזות ארטילריה ישראליות ברצועת עזה" (יולי 2007), עמ' 3, המסתמך על נתונים שנמסרו על-ידי משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים (OCHA). זמין בכתובת: <http://www.hrw.org/reports/2007/iopto707/iopto707hebrew.pdf>.

¹⁴ על-פי אתר "Global Security" המופעל מארה"ב ועוסק במדיניות ציבורית, מניין הרקטות לשנת 2008 עומד על 1,750. ראו "רקטות חמאס", <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/hamas-qassam.htm> (כניסה לאתר ב-1 באפריל 2009). על-פי משרד החוץ הישראלי, מניין הרקטות לשנת 2008 הוא 1,571. ראו "מלחמת הטרור של חמאס נגד ישראל", ללא תאריך, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Palestinian+terror+since+2000/Missile+fire+from+Gaza+on+Israeli+civilian+targets+Aug+2007.htm> (כניסה לאתר ב-14 באפריל 2009).

¹⁵ "ירי הרקטות מתחדש לאחר ההתנגשויות בעזה", בי-בי-סי, 5 בנובמבר 2008, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7709603.stm (כניסה לאתר ב-4 באפריל 2009).

¹⁶ בין התאריכים 5 בנובמבר ו-31 בנובמבר ירו ארגונים חמושים 125 רקטות, ובין התאריכים 1 בדצמבר ו-26 בדצמבר ירו הארגונים 78 רקטות. מל"מ, "תקציר ירי רקטות ופגזי מרגמה לשנת 2008", 1 בינואר 2009, ראו תרשימים בעמודים 8-9.¹⁷ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם יחידת דובר צה"ל, 19 במאי 2009. לפי צה"ל, מתוך סך כל הרקטות שארגונים חמושים ירו בתקופה זו, כמעט 500 היו רקטות קסאם מתוצרת ביתית ו-150 היו רקטות גראד שפותחו בברית המועצות.

¹⁸ מל"מ, "מבצע עופרת יצוקה – עדכון מס' 18", 20 בינואר 2009, http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng_n/html/hamas_eo47.htm (כניסה לאתר ב-25 באפריל 2009); ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם יחידת דובר צה"ל, 15 באפריל 2009.

¹⁹ הודעת פקס מלשכתו של יהודה בן ממן, קצין הביטחון של שדרות, לארגון Human Rights Watch, 19 במרס 2009.

²⁰ לפי אתר האינטרנט של גדודי עז א-דין אל-קסאם, ירו אנשיהם במהלך העימות 345 רקטות קסאם, 213 רקטות גראד, 402 פגזי מרגמה ו-82 רקטות נגד טנקים (אר-פי-גי) ופגזים דומים. "תקציר מבצעי עז א-דין אל-קסאם ב-23 ימי קרב אל-פורקאן",

המשבר הבינלאומית, חמאס "תיאם בין קבוצות המיליציה האחרות שלחמו" במהלך שלושת השבועות של פעולות הצבא הנרחבות, כולל בין הזרוע הצבאית של הג'יהאד האסלאמי, הזרוע הצבאית של החזית העממית לשחרור פלשתינ, וחוליות "איימן ג'ודא" והמוג'יהדין הקשורות לגדודי חללי אל-אקצא.

מאז שתמו הפעולות הצבאיות הנרחבות, ב-18 בינואר, ועד ה-27 באפריל 2009 ירו ארגונים חמושים 100 רקטות, אך רק חמש מהן נורו מאז ה-16 במאס, כך לפי מקור ישראלי.²¹ ב-12 במאס הכריז שר הפנים של חמאס כי הרקטות "נורות בזמן לא מתאים", וכי לחמאס "אין שום קשר" אליהן והוא חוקר מי אחראי לירי.²² ב-21 באפריל כינס חמאס מפגש בהשתתפות הג'יהאד האסלאמי, החזית העממית לשחרור פלשתינ והחזית הדמוקרטית לשחרור פלשתינ. לדברי רבאח מוהאנא, חבר הלשכה המדינית של החזית העממית לשחרור פלשתינ, מטרת הפגישה הייתה ליזום "חדר מבצעים משותף עבור הזרועות הצבאיות של הפלגים הפלשתיניים". ב-20 באפריל קרא חבר פרלמנט מטעם חמאס לארגונים חמושים אחרים להפסיק את ירי הרקטות למען "האינטרס של העם הפלשתיני".²³

על-פי משרד החוץ הישראלי, החל ברקטה הראשונה שנורתה מהרצועה בשנת 2001 ועד לחודש מאי 2009 נהרגו בהתקפות כאלה 15 אזרחים בישראל. בנוסף לכך, נהרגו בהתקפת רקטות בשנת 2005 אזרח סיני ושני פלשתינאים שעבדו בהתנחלות ישראלית ברצועת עזה.²⁴ ישראל התקינה ביישובי הדרום מערכת התרעה מוקדמת, המכונה "צבע אדום", המשמיעה אזעקה בכל פעם שמזוהה ירי רקטה לישראל ומעניקה לאזרחים שהות של בין 10 ל-45 שניות בערך כדי למצוא מחסה. אין ספק כי מערכת ההתרעה, כמו גם המקלטים שהוכנו מראש והמיגון שישראל סיפקה לבתי הספר באזורים הסמוכים לרצועה, צמצמו את מספר האזרחים שנפגעו.

מגן דוד אדום דיווח כי בין ה-27 בדצמבר 2008 ל-19 בינואר 2009 טיפל צוות הארגון במספר כולל של 770 אזרחים שנפגעו מירי רקטות, ובהם שלושה הרוגים, ארבעה פצועים קשה, 11 פצועים בינוני ו-167

מסמך זמין בכתובת www.alqassam.ps (כניסה לאתר ב-8 באפריל 2009). ב-20 בינואר 2009 דיווחה רשת הטלוויזיה אל-ג'זירה כי הג'יהאד האסלאמי קיבל על עצמו אחריות לשיגור 262 רקטות לשטח ישראל מאז 27 בדצמבר 2008. שיין באוור, "המלחמה איחדה את הפלגים הפלשתיניים", אל-ג'זירה באנגלית, 20 בינואר 2009, http://english.aljazeera.net/focus/war_on_gaza/2009/01/200911915455957756.html (כניסה לאתר ב-16 במאס 2009).

²¹ מל"מ, "חדשות הטרור והסכסוך הישראלי-פלשתיני", 21-27 באפריל 2009, http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/pdf/ipc_026.pdf (כניסה לאתר ב-18 ביולי 2009).

²² אל-ג'זירה, "חמאס מבקר את ירי הרקטות מעזה", 13 במאס 2009, <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2009/03/20093130140335534.html> (כניסה לאתר ב-10 במאי 2009).

²³ Xinhua, "חמאס דן עם הארגונים בעזה על פיקוח על פעולות ההתנגדות", 22 באפריל 2009, <http://english.sina.com/world/2009/0422/235766.html> (כניסה לאתר ב-28 באפריל 2009).

²⁴ משרד החוץ הישראלי, "קורבנות אלימות פלשתינית וטרור מאז ספטמבר 2000", <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-Obstacle+to+Peace/Palestinian+terror+since+2000/Victims+of+Palestinian+Violence+and+Terrorism+sinc.htm> (כניסה לאתר ב-24 במאי 2009). התקפות הרקטות הקטלניות אירעו ב-28 ביוני 2004 (2 הרוגים), ב-29 בספטמבר 2004 (2 הרוגים), ב-21 בנובמבר 2006 (הרוג אחד), ב-21 במאי 2007 (הרוג אחד), ב-27 במאי 2007 (הרוג אחד), ב-27 בפברואר 2008 (הרוג אחד), ב-12 במאי 2008 (הרוג אחד), ב-27 בדצמבר 2008 (הרוג אחד), ב-29 בדצמבר 2008 (שני הרוגים בשתי תקריות שונות). מידע המבהיר כי ההתקפה ב-12 במאי 2008 הייתה התקפות רקטות ניתן למצוא בכתובת: <http://www.ynetnews.com/articles/o,7340,L-3542439,oo.html>.

פצועים קל וכן 584 אנשים שסבלו מטראומה ומ"תסמונת חרדה".²⁵ דובר מד"א אמר כי בין התאריכים 19 בינואר ו-19 במארס נפגעו בגופם 10 אנשים נוספים.²⁶

ארגון Human Rights Watch ראיין עדי ראייה לשלוש התקפות הרקטות הקטלניות שבהן נהרגו אזרחים ישראלים מאז חודש נובמבר 2008.

בבר ועקנין, בן 58, בנתיבות

ב-27 בדצמבר 2008, יומה הראשון של המתקפה הצבאית הישראלית על רצועת עזה, בסביבות השעה 13:45, נהרג בבר ועקנין, מתקין חלונות בן 58, מפגיעת רסיס רקטה שנורתה מרצועת עזה בעת שעמד בחצר האחורית של בניין מגוריו בעיר נתיבות. נתיבות שוכנת במרחק של כעשרה קילומטרים ממזרח לקו הירוק. הרקטה עצמה פגעה בבניין ממול.

נופר מור-יוסף, חיילת בת 20, הייתה בזמן פגיעת הרקטה בחופשה ושהתה בדירת משפחתה בבניין שבו גר ועקנין. מור-יוסף סיפרה לארגון Human Rights Watch:

בבר עמד בחוץ בחצר [ליד הכניסה האחורית לבניין], לכן הרסיס פגע בו. זה היה בסביבות שתיים אחר הצהריים. הוא גרר את עצמו לתוך הכניסה לבניין ומת שם. שם מצאנו אותו. אחי היה זה שהתקשר לאמבולנס. גרנו פה כל החיים שלנו – הכרנו את בבר כל הזמן הזה.²⁷

מור-יוסף הראתה לארגון Human Rights Watch את הנזק שגרם הפיצוץ לדירת משפחתה, כולל שני רסיסים שחדרו דרך הקיר החיצוני של בניין הדירות ונתקעו בארון חדר השינה.

אחותו של ועקנין, אתי אמיר, עוזרת בית בת 50 שגרה באילת, אמרה לארגון Human Rights Watch כי אחיה גר בנתיבות "מאז שהיה בן 18". אמיר אמרה כי צפתה בסיקור ההתקפה במהדורת חדשות זמן קצר לאחר שאחיה נהרג: "ראיתי איש על אלונקה אבל לא ידעתי שזה הוא. ואז חבר שלו התקשר אליי ואמר לי. עכשיו כשאני נוסעת לנתיבות, אני שוכחת לרגע, אני עדיין חושבת שאני הולכת לראות אותו".²⁸

הרקטה שממנה נהרג ועקנין חדרה דרך קיר חיצוני של דירה בבניין הסמוך. שרה אלמו, גנת בת 24, הייתה בדירה באותה עת עם שלוש אחיותיה, יעל, עדנה ואוסנת אנברם, בנות 21, 13 ו-5 בהתאמה.

²⁵ מגן דוד אדום, "MDA Statistics – Cast Lead Operation", <http://mdais.com/316/4155.htm> (כניסה לאתר ב-15 במארס 2009). דובר מד"א, יונתן יגודובסקי, מסר כי באתר הארגון באנגלית מצוין בטעות שמספר הנפגעים מתייחס לתאריכים 27 בדצמבר 2008 עד 26 בינואר 2009.

²⁶ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם יונתן יגודובסקי, דובר מגן דוד אדום, 19 במארס 2009.

²⁷ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם נופר מור-יוסף, נתיבות, 3 במארס 2009.

²⁸ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם אתי אמיר, אילת, 3 במארס 2009.

היא סיפרה: "שמענו את האזעקה וחיכינו מאחורי הקיר הפנימי במטבח. היה בום גדול, ראינו את הרסיס עף, והבית התמלא באבק. ואז ירדנו למקלט. רק אחר כך הבנו שזה נחת בתוך הבית שלנו".²⁹

בעלה של שרה, משה, מורה ועובד סוציאלי, חזר מבית הכנסת ומצא את הרקטה נעוצה ברצפת חדר השינה שלו. "היה חור בקוטר של מטר בערך בקיר החיצוני של חדר השינה, והרקטה הייתה תקועה ברצפה – את החרטום שלה ראו בתקרה של הדירה שמתחתנו".³⁰ בני הזוג אלמו נאלצו לעבור להתגורר בדירה אחרת למשך למעלה מחודש עד שהושלם תיקון הנזק לדירתם.

תהילה נסימי, בת 26, עובדת בתחום משאבי האנוש, גרה עם בתה בת השלוש בדירה המשקיפה על החצר שבה נהרג ועקנין. "עשרים שניות אחרי האזעקה, זה פגע. אחותי הייתה בטראומה, היא הלכה לבית החולים קפלן ברחובות. אני מנסה לשכוח את זה. כל המשפחה שלי הייתה כאן".³¹ נופר מור – יוסף אמרה גם היא כי כל משפחתה הייתה בדירתה בעת נחיתת הרקטה, וכי גם אחותה נלקחה לבית החולים כיוון שסבלה מטראומה.

גדודי עז א-דין אל-קסאם של חמאס קיבלו על עצמם אחריות לירי של שמונה רקטות קסאם על נתיבות ב-27 בדצמבר.³²

האני אל-מהדי, בן 27, באשקלון

ב-29 בדצמבר פגעה רקטת גראד בעיר אשקלון, השוכנת במרחק של כ-16 קילומטרים מצפון לקו הירוק. מפגיעתה נהרג האני אל-מהדי, פועל בניין בן 27 מהכפר הבדואי ערוער שבנגב, וכמה עובדים נוספים שעסקו בבניית ספרייה נפצעו. הרקטה הוטחה בקומה העליונה של מבנה הבטון ופערה בה חור בקוטר של כמטר וחצי. על-פי מד"א, נפגעו בהתקפה זו 12 בני אדם, שפוננו לבית החולים ברזילי באשקלון, ובהם אל-מהדי וכן אדם אחד שנפצע קשה, ארבעה שנפצעו באורח בינוני וחמישה שנפצעו באורח קל.³³

מוחמד מוסטפא (שם בדוי), פועל בן 34 שנכח במקום בעת ההתקפה, אמר כי בזמן פגיעת הרקטה עבדו ארבע קבוצות של פועלים באזורים שונים של אתר הבנייה. לאחר שנשמעה האזעקה, הצליחו שתיים מהקבוצות לרוץ לכיוון המקלט, אבל הפועלים באחת הקבוצות, ובהם אל-מהדי, נפגעו מרסיסים ממש לפני שהגיעו לדלת. לדברי מוסטפא:

הרקטה נפלה ביום שני בבוקר, בסביבות השעה תשע ורבע. היא נחתה בדיוק אחרי שהאזעקה התחילה. בדרך כלל יש קצת יותר זמן, אבל עדיין רצנו. אני הייתי בקומת הקרקע והצלחתי להגיע למקלט אחר שם, כששמעתי את הפיצוץ. ידעתי מה זה היה.

²⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם שרה אלמו, נתיבות, 3 במארס 2009.

³⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם משה אלמו, נתיבות, 3 במארס 2009.

³¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם תהילה נסימי, נתיבות, 3 במארס 2009.

³² כתאב القسام تقصف معتصبة "تيفوت" الصهيونية بشمانية صواريخ قسام والعدو يعترف بمقتل صهيونية وإصابة آخرين.

³³ http://www.alqassam.ps/arabic/statments1.php?id=4066 (כניסה לאתר ב-29 באפריל 2009).

³³ מגן דוד אדום, "נתוני מד"א – מבצע עופרת יצוקה", 4 בפברואר 2009, <http://mdais.com/316/4155.htm>.

ואז שמעתי צרחות מהקומה העליונה והתקשרתי למשטרה בטלפון הנייד שלי בזמן שרצתי למעלה. ראיתי את האני. הוא רעד והוא מת שם. לפחות שבעה נפצעו.³⁴

מוסטפא אמר כי אסף כמה חתיכות של רסיסים מהפיצוץ, ש"נראו כמו חתיכות קרועות של מתכת, חדות, חלק גדולות וחלק באורך של שלושה או שישה סנטימטרים".

ח'אלד איוב, מהנדס אתר הבנייה, עמד במגרש החנייה שמאחורי האתר כששמעה האזעקה. הוא אמר לארגון Human Rights Watch: "שמעתי את הפגיעה תוך שניות, ושברי בניין עפו מסביב מהפיצוץ. מאז סגרנו את האתר עד סוף המלחמה. זו הייתה הוראה מהצבא שאם האתר שלך נפגע, אתה סוגר אותו. לא פתחנו מחדש עד ה-28 בינואר, ואז הרבה מהפועלים לא חזרו".³⁵

לדברי איוב, מאז ששבו לעבודה נשמעו האזעקות פעמיים נוספות בעת שהיה באתר הבנייה. "היה קשה מאוד לחזור לעבוד פה, והאזעקות הן איומות עכשיו, אני תמיד מסתכל מסביב ומחפש עוד רקטה".

מוסטפא ואיוב אמרו כי הרבה מהפועלים שנפצעו או שהיו באתר בעת הפגיעה היו מכפר מנדא, כפר ערבי בגליל; מערוער, הכפר הבדואי בנגב; או מחברון שבגדה המערבית. ארגון Human Rights Watch לא הצליח ליצור קשר עם אף אחד מן הפועלים שנפצעו במהלך ההתקפה. הם היססו לדבר בשל הליכים משפטיים המתנהלים בנושא.

ב-29 בדצמבר, יום ההתקפה, התקיים בכנסת דיון מיוחד, ובו נשאה דברים בין היתר ציפי לבני, שהייתה אז שרת החוץ. מדבריה נוצר הרושם שהיא מאיימת במעשי תגמול ישראליים נגד אזרחים פלשתינאים. לדברי לבני, היא שמעה ברדיו כי "חמאס הודיע ש'ההרוג מפגיעת הרקטה באשקלון הוא אחד מהציונים על אף היותו ערבי ישראלי'. הם לא עושים את ההבחנה. גם אנחנו לא יכולים ולא צריכים לעשות את ההבחנה".³⁶ באתר האינטרנט של חמאס נכתב כי רקטת גראד שירה הארגון על אשקלון הרגה "ציוני" ופצעה כמה אנשים אחרים.³⁷

אירית שטרית, בת 39, באשדוד

ב-29 בדצמבר 2008, בסביבות השעה 21:00, נחתה רקטה בעיר אשדוד, השוכנת במרחק של כ-29 קילומטרים מצפון לקו הירוק. מפגיעתה נהרגה אירית שטרית, בת 39, מזכירה בבית ספר, בעת שהיא ואחותה, איילת מרדכי, היו בדרכן הביתה מחדר הכושר. שטרית, שנהגה במכונית, שמעה את האזעקה ועצרה בסמוך לתחנת אוטובוס, בהתאם להוראות פיקוד העורף של צה"ל.

³⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מוחמד מוסטפא (שם בדוי), אשקלון, 16 במארס 2009.

³⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם ח'אלד איוב, אשקלון, 16 במארס 2009.

³⁶ אמנון מירנדה, "טיבי בכנסת: סופרים גופות תמורת מנדטים", ynet, 29 בדצמבר 2008, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3646390,00.html> (כניסה לאתר ב-16 במארס 2009).

³⁷ כתאב القسام تقصف مدينة "الجدل" المختلة بصاروخ غراد والعدو يعترف بمقتل صهيوني وإصابة آخرين.

לדברי הרצל שטרית, בעלה של אירית:

דיברתי אתה בטלפון כשזה קרה. שמעתי את הפיצוץ, ואז את אחותה צורחת. נסעתי למקום הכי מהר שיכולתי, אבל היא כבר הייתה באמבולנס בדרך לבית החולים. החדשות כבר שודרו בטלוויזיה. הם הראו את המכונית שנפגעה ואמרו שאישה אחת נפצעה קשה. פחדתי שהילדים שלי רואים חדשות ואני לא שם כדי למנוע את זה, אז התקשרתי לילדים ואמרתי להם ללכת לחדר הביטחון בגלל שאין שם טלוויזיה. ואז באתי הביתה ואמרתי להם שהיא נהרגה.³⁸

שטרית הייתה אם לארבעה ילדים, בני 10, 12, 17 ו-19. אחותה איילת מרדכי, העוסקת בתחום הפרסום בעיתונות באשדוד, נפצעה בידה וברגלה מרסיסים. היא אמרה לארגון Human Rights Watch: "הייתי עדה לכל האירוע, ראיתי מראות שכל הזמן חוזרים אליי, זה היה סיוט".³⁹

הזרוע הצבאית של חמאס, גדודי עז א-דין אל-קסאם, קיבלה על עצמה אחריות להתקפה.⁴⁰

באר שבע

ב-15 בינואר 2009, בסביבות השעה 17:00, נחתה רקטת גראד בעיר באר שבע, השוכנת במרחק של 37 ק"מ ממזרח לרצועת עזה. על-פי דיווחים, רסיס חדר לגולגולתו של ילד בן שבע ופצע אותו קשה. אמו של הילד, שניסתה לגונן עליו בגופה לאחר ששמעה את האזעקה, נפצעה גם היא אנושות.⁴¹ יואב לביא, שהיה עד ראייה לאירוע, סיפר לכתבים כי זמן קצר לאחר ההתקפה ביצע החייליה באם, שהיה לה "פצע ענק" ואשר התלוננה על "כאבי בטן נוראיים" בשל הרסיס.⁴² באתר גדודי עז א-דין אל-קסאם של חמאס קיבל על עצמו הארגון אחריות לגרימת פציעה קשה לשני בני אדם בהתקפה על באר שבע.⁴³

המחיר הפסיכולוגי

את המחיר הפסיכולוגי על שנים של ירי רקטות שילמו אזרחים ישראלים רבים, שמשפרם עולה בהרבה על מספר הנפגעים פיזית. לדברי דוד וולפסון, האחראי על שיגור צוותים לזיהוי נפגעי טראומה לאחר ירי רקטות באשקלון ועל הסיוע להם, הטראומה עלולה להחליש מאוד את הנפגעים. וולפסון

³⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם הרצל שטרית, אשדוד, 3 במארס 2009.

³⁹ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם איילת מרדכי, אשדוד, 3 במארס 2009.

⁴⁰ שמוליק חדר, "הדרום תחת אש; שני ישראלים נהרגו", ynet news, 30 בדצמבר 2008, <http://www.ynet.co.il/english/articles/0,7340,L-3646829,00.html> (כניסה לאתר ב-16 במארס 2009). ר' גם אתר האינטרנט של גדודי עז א-דין אל-קסאם, שבו נכתב כי הארגון ירה רקטת גראד אחת על אשדוד ואחת על אשקלון, וגרם למותה של "ציונית":
كثائب القسام تقصف ميناء اسدود ومدينة عسقلان المحتلة بصاروخي "غراد" والعدو يعترف بمقتل صهيونيين ووقوع عدد من الإصابات بعضهم في حال الخطر الشديد.

⁴¹ מעיינה מסקין, "שישה פצועים בפיצוץ טיל גראד בבאר שבע", אתר ערוץ 7 באנגלית, 15 בינואר 2009.

⁴² אברהם זורוף, "תושב באר שבע הציל את חייה של אישה שנפגעה מרקטה", אתר ערוץ 7 באנגלית, 16 בינואר 2009.

⁴³ <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/129456> (כניסה לאתר ב-2 באפריל 2009).

⁴³ "معركة الفرقان" في يومها العشرين رداً على المحرقة المتواصلة... القسام يقصف مدينة "بئر السبع" المحتلة بصاروخي غراد.. مما أوقع أربع إصابات اثنتان بحالة الخطر الشديد. 30 April, accessed April 30, <http://www.alqassam.ps/arabic/statments1.php?id=4422>, 2009.

אמר לארגון Human Rights Watch כי "אנחנו תחת אש רקטות כבר כל כך הרבה זמן שחלק מהאנשים היו ליד נפילת רקטה כבר פעמיים, ועברו טראומה חוזרת במידה כזאת שהם לא מסוגלים לטפל בעצמם".⁴⁴ לדברי וולפסון, באחד המקרים שהם כמה אנשים שסבלו מטראומה בשל התקפת רקטות קודמת במקלט שרקטת גראד פגעה בו ישירות. איש מהשוהים במקלט לא נפגע פיזית בהתקפה, אך לכמה מהם נגרמו "צלקות פסיכולוגיות". רקטות השפיעו לדבריו גם על משפחתו שלו. ב-2 בינואר "בסביבות השעה 16:30, רקטה פגעה קרוב מאוד לבית שלי. אני מתמודד עם זה כל הזמן, אבל אשתי הייתה אתי, והיא הייתה מבוהלת מאוד והיא מבוהלת עד עכשיו".

מנהל המחלקה הבינלאומית במד"א, יונתן יגודובסקי, אמר לארגון Human Rights Watch: הבעיה בשביל רוב האנשים היא לא שהם נפגעו, אלא הפחד, אי-הוודאות והמתח. יותר מ-800 אלף ישראלים חיו תחת איום בגלל שבפעם הראשונה הטווח של הטילים [כך במקור] הגיע ל-35 ק"מ. היית צריך לתכנן את חיי היומיום שלך לפי חישוב של כמה זמן ייקח לך להגיע למקלט מכל מקום בדרך שלך.⁴⁵

⁴⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם דוד וולפסון, אשקלון, 3 בינואר 2009.

⁴⁵ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם יונתן יגודובסקי, 13 במארס 2009.

הרג ופציעה של אזרחים ברצועת עזה מפגיעת רקטות פלשתיניות

סבאח אבו ח'וסא, בת 12, וחנין עלי אבו ח'וסא, בת 5, בבית לאהיה

ב-26 בדצמבר, בסביבות השעה 15:00, פגעה רקטה פלשתינית בבית באזור שמצפון לבית לאהיה ברצועת עזה, במרחק של כ-2.5 ק"מ מהקו הירוק. מפגיעתה נהרגו הדודניות סבאח אבו ח'וסא, בת 12, וחנין עלי אבו ח'וסא, בת 5. הרקטה אף פצעה דודנית נוספת, עולא, בת שנה וחצי.

חסן מוסא אבו ח'וסא, סבה של סבאח, אמר לארגון Human Rights Watch כי ישב באוהל במרחק של כ-30 מטרים מהבית. "ראיתי כדור עשן ורצתי לשם. ראיתי את הגופות של הילדות על האדמה. [הרקטה] הרסה את התקרה והרסיסים נכנסו לתוך קירות הבטון".⁴⁶ לפי תיאורו של חסן אבו ח'וסא, הרקטה הייתה באורך של כמטר אחד ובערך בקוטר של צינור פלדה העובר בסמוך לאתר בו פגיעת הרקטה. נציגי ארגון Human Rights Watch בחנו את הצינור ומצאו שקוטרו 120 ס"מ. לדברי אבו ח'וסא, שוטר של חמאס הגיע למקום למחרת כדי לאסוף את שיירי הרקטה ואמר כי חמאס יבדוק מי אחראי לירי. אבו ח'וסא הוסיף כי "אחרי שהוא הלך, המלחמה התחילה ויותר לא שמענו ממנו שוב. קיבלנו את הפיצויים שנתנו לכל הקורבנות של המלחמה".⁴⁷

תל אל-הווא

ב-24 בדצמבר הרסה רקטה את חדר השינה בבית משפחה באזור תל אל-הווא שבדרום העיר עזה. אדם אחד, עורך דין, נפצע אנושות. האיש אמר לארגון Human Rights Watch כי "רסיסים פגעו בי בראש, בזרוע ימין וברגל. שתי חתיכות קטנות עדיין נמצאת בתוך הגולגולת שלי. הרופא שלי אמר לי שאני צריך להתחיל לחגוג יום הולדת חדש – הייתי מחוסר הכרה במשך שבועיים". האיש הוסיף כי אשתו ובנו בן השנתיים, שהיו אתו, סבלו מטראומה קשה, אף שלא נפגעו פיזית. האיש הביע כעס על כך שמה שכינה "התקשורת הסינית", כלומר תחנות הרדיו והטלוויזיה אל-קודס שבשליטת חמאס, טענו תחילה כי מדובר היה ב"פיצוץ פנימי – כאילו שיחקתי בחומר נפץ. הם שינו את הגרסה שלהם מאוחר יותר אחרי שחברים וקרובי משפחה שלי לחצו עליהם. יש עשרות מקרים כאלה. יש טאבו נגד מתיחת ביקורת ישירה על התאונות האלה".⁴⁸

אחיו של אדם זה סיפר לארגון Human Rights Watch כי לאחר התקרית לא הגיע שום ארגון להתנצל. "הייתי בבית שלי, בדירה הסמוכה, כשכל זה קרה", הוא אמר. "כשאחד מהאחראים ניסה להתמקח

⁴⁶ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם חסן מוסא אבו ח'וסא, בן 60, בסמוך לבית לאהיה, 11 באפריל 2009.

⁴⁷ מראיונות שערך ארגון Human Rights Watch עם תושבים רבים ברצועת עזה עולה כי רשויות חמאס מעניקות ככל-הנראה סכום של עד 1,000 אירו למשפחותיהם של אנשים שנהרגו בידי הכוחות הישראליים במהלך ההתקפות, וסכום של עד 4,000 אירו לבעלי בנייני מגורים (לא דירות יחידות) שנהרסו לחלוטין בלחימה. בעליהם של מבנים שנהרסו חלקית מקבלים עד 2,000 אירו.

⁴⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, העיר עזה, 10 באפריל 2009. שם העד חסוי לבקשתו. אדם זה הועבר לבית חולים בישראל וחזר לרצועה לאחר תום מעשי האיבה העיקריים.

על הרסיס, אמרתי לו שאם אף אחד לא יקבל על עצמו אחריות אני אלך לבית המשפט. ואז באו אליי באופן אישי מחמאס והודו בזה".⁴⁹

שג'אעייה

רופא הגר סמוך לקו הירוק, בשכונת שג'אעייה שממזרח לעיר עזה, אמר לארגון Human Rights Watch כי ב-4 במארס 2009, בסביבות השעה שש בערב, נפלה רקטה על הבית שלו. "אלה היו סראיא אל-קודס", הוא אמר, בהתייחסו למיליציה של ארגון הג'יהאד האסלאמי. "על הרקטה לא היה כלום אבל השכנים שלי ראו את הבחור שירה אותה, הם יודעים את השם שלו. הוא הגיע לאזור בעגלה רתומה לחמור עם הרקטה והמשגר".⁵⁰ לדברי הרופא, הרקטה גרמה נזק לשני חדרי שינה בביתו, ושרטה את פניו. אשתו ושלושת ילדיו, וכמה אנשים נוספים ששהו בבית, לא נפגעו. לדבריו "היינו שמונה בבית. בבית הסמוך מצד אחד יש שמונה אנשים, ובבית הסמוך מהצד השני יש שלושים".

⁴⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch. העיר עזה, 10 באפריל 2009. שם העד חסוי לבקשתו.

⁵⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, שג'אעייה, 11 באפריל 2009. שם העד חסוי לבקשתו.

עקירה והרס רכוש

לדברי שלום הלוי, דובר עיריית שדרות, "מאז שנת 2001 נפלו יותר מ-8,000 רקטות בשדרות וסביבה, והרגו 15 בני אדם. כבר הפסקתי לספור כמה פעמים כמעט נפגעתיי".⁵¹ הרקטות שנורו מאז ה-27 בדצמבר 2008 פגעו במרכזי אוכלוסייה אזרחיים על-פני שטח גדול בהרבה מבעבר, כולל אשדוד, באר שבע וגדרה, עיר השוכנת במרחק של 30 ק"מ מתל אביב. כ-800,000 בני אדם היו בטווח הרקטות.⁵² הרכוש האזרחי שניזוק או נהרס מאז תאריך זה כולל בית כנסת,⁵³ גן ילדים⁵⁴ ובית ספר,⁵⁵ כמו גם בתים פרטיים ומכוניות פרטיות.⁵⁶ במהלך ימיה הראשונים של המתקפה הישראלית, נורו רקטות רבות מדי יום. במהלך העימות נסגרו בתי ספר ציבוריים ואוניברסיטאות בדרום ישראל למשך שבועות בשל ירי הרקטות.

יהודה בן ממון, קצין הביטחון של עיריית שדרות, העביר לארגון Human Rights Watch תיעוד שממנו עולה כי במהלך המתקפה הישראלית האחרונה בעזה פגעו בשדרות 90 רקטות. לדבריו כ-40 רקטות נוספות פגעו בשדרות בין התאריכים 18 בינואר ל-18 במאָרס. בן ממון אמר כי שניים או שלושה בתים פרטיים ניזוקו קשה, והוסיף כי בסה"כ "כ-4,000 בני אדם מתוך האוכלוסייה שלנו, שמונה 24,000 בני אדם, עזבו את שדרות בשנתיים האחרונות, והעזיבה הואצה במהלך המלחמה".⁵⁷

לדברי אדי בן חמו, דובר עיריית אשדוד, פגעו באשדוד 23 רקטות גראד במהלך המבצע הצבאי של ישראל בעזה. מאז תום הלחימה לא פגעה אף רקטה בעיר. בין המבנים שניזוקו היו שני גני ילדים, גן "ערבה" וגן "מורשה", אך שניהם היו ריקים בעת הפגיעה. לדבריו, "רוב האנשים לא עזבו [את אשדוד] אבל הלימודים בוטלו למשך שבועיים, אז החרדים היו צריכים לעזוב בזמן המלחמה, מפני שיש להם חובה [דתית] ללמוד".⁵⁸

⁵¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם שלום הלוי, שדרות, 11 בינואר 2009.

⁵² "רקטות מעזה פגעו בגדרה, 30 ק"מ מת"א; ילד נפצע קל", הארץ באנגלית, 6 בינואר 2009.

<http://www.haaretz.com/hasen/spages/1053139.html> (כניסה לאתר ב-1 במאי 2009). ההערכה של 800,000 בני אדם מבוססת על נתונים ישראליים שלפיהם חיים 719,100 בני אדם בערים הישראליות הגדולות ביותר שבטווח הרקטות, כולל אשדוד, באר שבע, אשקלון, קריית גת, רהט, יבנה, נתיבות, אופקים, קריית מלאכי ושדרות. מרכז המידע למודיעין ולטרור, "סיכום ירי רקטות ומרגמות בשנת 2008", 1 בינואר, ע' 12, מצטט את הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל.

⁵³ אבי יששכרוף, אנשיל פפר ויניר יגנה, "רקטה פגעה בבית כנסת בנתיבות; חיל האוויר השמיד מנהרות בעזה", 5 במאָרס 2009, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/1068638.html> (כניסה לאתר ב-29 במאָרס 2009).

⁵⁴ יעקב לפין, "רקטה פגעה בגן ילדים באשדוד", ג'רוזלם פוסט, 6 בינואר 2009.

<http://www.jpost.com/servlet/Satellite?pagename=JPost%2FJPArticle%2FShowFull&cid=1231167267556> (כניסה לאתר ב-29 במאָרס 2009).

⁵⁵ שמוליק חדד, "4 לוחמים נפגעו ממרגמות, גראד פגע בבית ספר באשקלון", 8 בינואר 2009.

<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3652872,00.html> (כניסה לאתר ב-29 במאָרס 2009).

⁵⁶ יניר יגנה ויוסי מלמן, "בן 7 נפצע קשה בנפילת רקטות בבאר שבע", הארץ באנגלית, 15 בינואר 2009.

<http://www.haaretz.com/hasen/spages/1055759.html> (כניסה לאתר ב-29 במאָרס 2009).

⁵⁷ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם יהודה בן ממון, שדרות, 12 במאָרס 2009; וכן הודעת פקס שהתקבלה ממשרדו של בן ממון, 19 במאָרס 2009.

⁵⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם אדי בן חמו, אשדוד, 12 במאָרס 2009.

אחת הרקטות שנורו במהלך שלושת השבועות של העימות נפלה ככל הנראה לפני שהגיעה למטרתה המיועדת ופגעה במחסן של אספקה הומניטארית במעבר הגבול קרני.⁵⁹ במחסן אוחסנו שמן, טונה, סוכר, תירס, קמח חיטה ומוצרי מזון אחרים שנועדו לתושבי הרצועה.

ירי רקטות מתוך אזורים מיושבים

פלשתינאים רבים ברצועת עזה אמרו לארגון Human Rights Watch כי במהלך המתקפה האווירית הישראלית על רצועת עזה והפלישה לרצועה שבאה בעקבותיה בשלהי דצמבר ובתחילת ינואר, חברים בארגונים פלשתינאים חמושים עזבו אזורים פתוחים ומרוחקים יותר – שרבים מהם נשלטו בידי כוחות הקרקע הישראליים או שמל"טים צבאיים, מסוקים ומטוסי קרב חלשו עליהם – והתפרסו מחדש באזורים עירוניים מיושבים בצפיפות. "קבוצת המשבר הבינלאומית" ציטטה לוחם בגיהאד האסלאמי שאמר: "הדבר הכי חשוב הוא להשיג את המטרות הצבאיות שלנו", שכללו את המשך ירי הרקטות תוך התרסה נגד המטרה הישראלית המוצהרת לשים קץ לירי הרקטות.⁶⁰ האיש אמר לקבוצת המשבר הבינלאומית, "אנחנו נשארים מחוץ לבתים כשאנחנו יכולים, אבל לעתים קרובות זה בלתי אפשרי".

אף שלחימה בשטח עירוני אינה אסורה על-פי דיני המלחמה, חלה על הצדדים לסכסוך חובה לנקוט אמצעים למזעור הסכנה לאוכלוסייה האזרחית.⁶¹ במהלך הלחימה האחרונה ובמקרים אחרים ארגונים פלשתינאים חמושים העמידו פלשתינאים אחרים בסכנה חמורה להתקפות-נגד ישראליות, בכך שירו רקטות מתוך אזורים מיושבים או מסמוך אליהם. בעשותם כן, הם הפרו את דיני המלחמה בכך שנמנעו מנקיטת כל אמצעי הזהירות האפשריים כדי להימנע מהצבת מטרות צבאיות בתוך אזורים מיושבים בצפיפות או בקרבתם, כדי להרחיק אזרחים הנתונים לשליטתם מקרבתן של מטרות צבאיות, וכדי להגן על אזרחים מהסכנות הנובעות מפעולות צבאיות.⁶²

ברוב המקרים המפורטים להלן, מצאו חוקרי ארגון Human Rights Watch כי ארגונים חמושים סיכנו אזרחים בכך שירו רקטות מתוך אזורים מיושבים.

במקרה אחד, סיפר תושב בצפון העיר עזה לארגון Human Rights Watch כי ביומה הראשון של המתקפה הישראלית צפה יחד עם אנשים אחרים בהפצצות הישראליות מגג ביתו. הוא אמר כי בסביבות השעה חמש אחר-הצהריים "ראינו את חמאס מגיע, מציב משגרי רקטות ויורה. ידענו לפי הצליל שאלה גראדים, שעושים רעש חזק יותר ועמוק יותר מקסאמים". לדברי העד, הרקטות נורו משכונה מיושבת בסמוך לנקודת ציון מוכרת, מגדל אל-אנדלוס. העד ציין ספציפית כי "הם ירו ממקום שנמצא בין רפת בינונית לבין כמה בתים. היו אולי 60 מטר בין הרפת לבין הבתים". אין זה

⁵⁹ ועדת בדיקה של האו"ם שבחנה את הנזק שנגרם לרכוש האו"ם במהלך הלחימה מצאה כי "רקטה מסוג קסאם, שלא מייצור תעשייתי" לא הגיעה ליעדה בישראל וגרמה נזק בסך של 29,000 דולר ארה"ב כשפגעה במחסן של תוכנית המזון העולמית של האו"ם בסמוך למעבר קרני, בשלב כלשהו במהלך העימות. תקציר מזכ"ל האו"ם לדו"ח ועדת הבדיקה של מטה האו"ם בנוגע לתקריות מסוימות שאירעו ברצועת עזה בין ה-27 בדצמבר 2008 ל-19 בינואר 2009, מה-4 במאי 2009, סעיפים 82, 95.

⁶⁰ קבוצת המשבר הבינלאומית, "העסק הלא-סגור של עזה", 23 באפריל 2009, ע' 3, וראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם חוקר קבוצת המשבר הבינלאומית, עזה, 14 ביולי 2009.

⁶¹ ר' להלן פרק בנושא החובות המשפטיות.

⁶² שם.

ברור אם הבתים היו מאוכלסים באותה עת. מכל מקום, לדברי העד עשר דקות לאחר-מכן "הייתה פעולת תגמול באמצעות אף-16 [מטוס קרב], פיצוץ ממש גדול".⁶³

העד אמר גם כי בתקרית נוספת ב-1 בינואר, צעקו תושבים באזור על לוחמי חמאס כדי למנוע מהם להיכנס לגן הצמוד לבניין מגוריהם, ככל הנראה כדי לירות רקטות. העד סיפר כי "כבר עזבתי [את האזור] אבל השכן שלי, בעל חנות המכולת, הסתכל וקרא לי לחזור". לדבריו, "הבחורים מחמאס כבר חתכו את החוטים של השער כדי לפרוץ פנימה. כל האנשים התאחדו וצעקו עליהם לעזוב, אמרו להם שהרקטות יחזרו אלינו כמו בומרנג. אחר כך חזרנו כל יום לגן לכמה שעות כדי למנוע מהם לירות משם". לדברי העד, חמאס לא שב לאזור.

חוקרי ארגון Human Rights Watch לא מצאו מקרים כלשהם שבהם חמאס או ארגונים חמושים אחרים כפו על אזרחים להישאר באזורים הסמוכים לאתרים שמהם נורו רקטות.

ארגון Human Rights Watch לא הצליח לקבוע מאילו אתרים ירו חמושים רקטות בשכונת תל אל-הווא, והאם הרקטות נורו מאתרים הסמוכים מאוד לאזרחים בעת שניתן היה לירות אותן ממקומות אחרים. עורך הדין שנפצע קשות מרקטה פלשתינית ב-24 בדצמבר (ר' לעיל) אמר כי לא היה בטוח מהיכן בשכונתו ירו הלוחמים רקטות: "לא מהגגות של הבתים, אבל זה לא משנה הרבה כשצה"ל מגיב עם אף-16 או ארטילריה כבדה".⁶⁴ לדבריו ברגעים שלפני ההתקפה הישראלית "שמענו קולות מוזרים בדיוק אחרי הפג'ר [תפילת השחר], ידענו שזה ירי של רקטות. אבל אף פעם לא ציפינו לזה [הרקטה שנפלה על ביתו]. והבוקר [10 באפריל], שמענו שוב את אותם קולות. כולנו דיברנו על זה בארוחת הצהריים". הוא הוסיף: "אני לא מתכחש לזכות של עם שנתון לכיבוש להתנגד, אבל אני חושב שצריך לבחון מחדש את האמצעים".

שני תושבים בשכונת תל אל-הווא שבחלקה הדרומי של העיר עזה אמרו בנפרד לארגון Human Rights Watch כי שמעו ירי חוזר ונשנה של רקטות מתוך השכונה במהלך המבצע הישראלי, אבל לא היה ביכולתם לזהות את המיקום המדויק שממנו בוצע הירי. אחד מהם אמר כי שמע ירי של "כמה וכמה" רקטות בין ה-27 בדצמבר, אז החלה ישראל בהתקפות האוויריות הראשונות שלה, ל-4 בינואר 2009, אז עזב את האזור מסיבות ביטחוניות. התושב השני נותר בתל אל-הווא במשך כל תקופת הלחימה הכבדה, ואמר כי שמע ירי של רקטות "רבות". הוא אמר גם כי שכנים סיפרו לו על מקרה שבו לוחמים ירו, על-פי דיווחים, רקטות מתוך חצר של בניין. איש מהשניים לא שמע על ירי רקטות מתוך מבנים מאוכלסים או ממקום סמוך אליהם. כמו כן לא ידעו השניים האם חמאס התאמץ לפנות תושבים מבניינים בטרם ירה רקטות.⁶⁵

הרופא שביתו בשכונת שגיאעיה ניזוק מפגיעת רקטה (ר' לעיל) אמר כי שכנים סיפרו לו שראו את הרקטה נורית מתוך אזור חקלאי פתוח במרחק של כ-250 מטר מדרום לביתו. "היא נורתה באמצעות טיימר, ומיד אחר כך היה מל"ט [של צה"ל] מעלינו במשך 10 דקות – אני בטוח שהוא ראה את הנזק לבית שלי". במקרה אחר, אמר הרופא, חמושים ירו רקטה ממקום קרוב בהרבה לשורת בתים ברחוב

⁶³ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, שם העד חסוי לבקשתו, העיר עזה, 10 באפריל 2009.

⁶⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, העיר עזה, 10 באפריל 2009. שם העד חסוי לבקשתו.

⁶⁵ ראיונות שערך ארגון Human Rights Watch, העיר עזה, 13 באפריל 2009. שמות העדים חסויים לבקשתם.

שלו. לדבריו, שבוע לפני שישראל החלה בפעולות הצבאיות הנרחבות שלה, מסוק של צה"ל ירה טיל בתגובה לירי רקטות "במרחק של רק 50 מטר מכאן, בתוך המתחם של רשות האנרגיה הפלשתינית". האיש הצביע על חומה מעבר לרחוב, מול ביתו. הלוחמים הפלשתינאים "ירו מתוך החומות של המתחם. ואז המסוק ירה בחזרה", ושיגר טיל לתוך המבנה הראשי במתחם. הכוחות הפלשתיניים הפכו את המבנה, שהיה בימים רגילים אזרחי, למטרה צבאית חוקית בכך שהשתמשו במתחם של רשות האנרגיה למטרות צבאיות, וייתכן שחשפו את תושבי הבתים הסמוכים לסכנה מיותרת.

לדברי הרופא, תושבי האזור חשו כי העמידו אותם בסכנה וכעסו על השימוש שעשו החמושים באזור שלהם כאתר ירי. לדבריו, שבועיים לפני שהרקטה פגעה בביתו "עוד רקטה נפלה לפני היעד, אבל האנשים במקום שבו הרקטה נחתה לא ידעו את שמו של האדם האחראי, ואני חושב שהם פחדו לשאול". הוא ושכניו הלכו "למנהיגים הפוליטיים באזור להתלונן, ומאוחר יותר הם נתנו לי כסף לתקן את החלונות, אבל לא את הנזק בתוך הבית".⁶⁶ הוא הוסיף כי הרשויות לא הבטיחו להפסיק את הירי של הרקטות.

כפי שצוין, צדדים לסכסוך מפרים את דיני המלחמה כשאינם נוקטים בכל אמצעי הזהירות האפשריים כדי להימנע ממיקום כוחות, כלי נשק ותחמושת בתוך אזורים מיושבים בצפיפות או בסמוך להם. שימוש מכוון באזרחים כדי להרתיע מפני התקפת מטרות צבאיות הוא בבחינת "שימוש במגנים אנושיים", המהווה פשע מלחמה.⁶⁷ בחלק מן המקרים שתוארו לעיל, שבהם חמושים ירו רקטות מתוך אזורים הסמוכים לאזרחים, לא עלה בידי ארגון Human Rights Watch לקבוע האם הירי בוצע מתוך כוונה להרתיע כוחות ישראליים מביצוע התקפות-נגד, וביתר המקרים הראיות לא הצביעו על כוונה כזאת. קבוצת המשבר הבינלאומית ראינה בחודש ינואר שלושה לוחמי חמאס שאמרו כי "ירו [רקטות] לעתים קרובות ממקומות סמוכים לבתים ומסמטאות, בתקווה שהקרבה לאזרחים תרתיע את ישראל מלהגיב"⁶⁸ – דברים אלה מלמדים על כוונה להשתמש באזרחים כמגנים. קבוצת המשבר הבינלאומית והצוות שערך את הראיונות לא סיפקו פרטים נוספים על מקרים ספציפיים שבהם נעשה שימוש כזה באזרחים. הקבוצה דיווחה כי לאחר תום העימות, תושבים מסוימים בעזה "דרשו חקירה ממשלתית של לוחמים שסיכנו אזרחים, ומתן דין וחשבון מצדם", בשל ירי מתוך אזורים מיושבים.

צה"ל פרסם כמה קטעי וידאו שצולמו מן האוויר ואשר בהם נראים חברים בארגונים חמושים כשהם יורים רקטות מתוך אזורים מיושבים. צה"ל טען כי קטעי הווידאו מלמדים על שימוש באזרחים כמגנים אנושיים.⁶⁹ בקטע וידאו אחד שצה"ל פרסם באתר "יוטיוב", ניתן לראות ירי רקטה מבין שני

⁶⁶ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch, שכונת שג'עיייה, 11 באפריל 2009. שם העד חסוי לבקשתו.

⁶⁷ ר' "חובות משפטיות", להלן. גורמים ישראליים רשמיים הצהירו גם שלוחמי חמאס וארגונים חמושים אחרים ירו רקטות במכוון מתוך אזורים מיושבים כדי למנוע התקפות-נגד ישראליות. ר' לדוגמה הצהרת נשיא ישראל שמעון פרס, "ישראל: לא נתנצל על המלחמה בעזה", איי-פי, 6 במאי 2009, <http://www.guardian.co.uk/world/feedarticle/8492987> (כניסה לאתר ב-28 במאי 2009).

⁶⁸ קבוצת המשבר הבינלאומית, "העסק הלא-סגור של עזה", 23 באפריל 2009, ע' 3, וראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם חוקר בקבוצה הבינלאומית לטיפול במשברים, רצועת עזה, 14 ביולי 2009.

⁶⁹ ר' לדוגמה "התקפות אוויר מדויקות על יעדי טרור של חמאס, 7 בינואר 2009", <http://www.youtube.com/watch?v=bHNk6eBw3ME&feature=related> (כניסה לאתר ב-12 ביולי 2009). בתיאור של סרטון הווידאו, שנכתב בידי "IDFnadesk" נאמר כי "חיל האוויר הישראלי שיגר מתקפה מדויקת נגד מטרות טרור שונות הקשורות לחמאס

בניינים סמוכים שהמבנה שלהם טיפוסי לבתי ספר יסודיים ותיכונים ברצועת עזה.⁷⁰ עם זאת, נראה כי הווידאו אינו מהווה הוכחה לשימוש במגנים אנושיים, שכן לא נראים בו אזרחים כלשהם – האזור נראה נטוש. ירי רקטות מקרבתם של בתי ספר או מבנים אחרים הנחשבים בדרך כלל לאזרחיים הופך מבנים אלה למטרות צבאיות לגיטימיות, אך נחשב להפרה של דיני המלחמה רק במקרה שהאזרחים נותרים במקום, ולשימוש במגנים אנושיים, במקרה שהלוחמים משתמשים בהם במכוון כדי להרתיע את הצד השני מביצוע התקפות. ארגון Human Rights Watch לא הצליח לזהות את האתרים שמהם נורו הרקטות שנראו בקטעי וידאו אלה.

ברצועה ב-7 בינואר 2009. חמאס משתמש באזרחיו כמגנים אנושיים ומנצל את הדת במערכה האכזרית שלו נגד אזרחים חפים מפשע".

⁷⁰ קטע וידאו שפורסם בידי "IDFnadesk", "חמאס יורה רקטות על ישראל מבתי ספר ובזמן הפסקת האש", <http://www.youtube.com/watch?v=8LGubwghyEw&feature=channel> (כניסה לאתר ב-12 ביולי 2009).

חובות משפטיות

על ניהול פעולות האיבה בין ישראל לחמאס ברצועת עזה חלו הוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי (דיני המלחמה). הכללים הנוגעים לשיטות ולאמצעים המותרים בעימות מזוין מופיעים בפרוטוקול הנוסף הראשון לאמנות ג'נבה (הפרוטוקול הראשון) משנת 1977 ובתקנות האג משנת 1907.⁷¹ מרבית ההוראות הנוגעות לנושא דנן, בשני המסמכים האמורים, נחשבות כמשקפות את המשפט ההומניטארי הבינלאומי המנהגי, כלומר כללים משפטיים המבוססים על נוהג ממוסד של מדינות אשר מחייבים את כל הצדדים לעימות מזוין – הן מדינות והן ארגונים חמושים שאינם מדינות.

אבני היסוד של דיני המלחמה הם "חסינות האזרחים" ועקרון "ההבחנה".⁷² אמנם, המשפט ההומניטארי מכיר בכך שמידה מסוימת של פגיעה באזרחים היא בלתי נמנעת, אך הוא מטיל על הצדדים הלוחמים חובה להבחין בכל עת בין לוחמים לבין אזרחים, ולכוון התקפות רק על לוחמים ועל מטרות צבאיות אחרות. התקפות מכוונות על אזרחים אסורות.⁷³ אזרחים מאבדים את חסינותם מהתקפה רק כשהם משתתפים באופן ישיר בפעולות האיבה ורק למשך פרק הזמן שבו הם עושים כן.⁷⁴

המשפט ההומניטארי הבינלאומי גם מגן על אובייקטים אזרחיים, המוגדרים ככלל האובייקטים שאינם נחשבים למטרה צבאית.⁷⁵ אסור לבצע התקפות ישירות על אובייקטים אזרחיים, כמו בתים, דירות, אתרי פולחן, בתי ספר ובתי חולים – אלא אם הם משמשים לצרכים צבאיים.⁷⁶

על צדדים לעימות חל איסור לאיים באלימות או לבצע מעשי אלימות "שמטרתם העיקרית היא לזרוע פחד בקרב האוכלוסייה האזרחית".⁷⁷ מעשי תגמול הכרוכים בהתקפה על האוכלוסייה האזרחית אסורים גם הם.⁷⁸

⁷¹ ראו פרוטוקול נוסף לאמנות ג'נבה מיום 12 באוגוסט 1949 בדבר ההגנה על קורבנות סכסוכים מזוינים בינלאומיים (הפרוטוקול הראשון), 3 U.N.T.S. 1125, נכנס לתוקף ב-7 בדצמבר 1978; אמנת האג הרביעית בדבר הדינים והמנהגים של מלחמה ביבשה: 18 באוקטובר 1907, 461 Martens Nouveau Recueil (ser. 3) 277, 3 Consol. T.S. 631, 1 Bevens 36 Stat. 2277, נכנסה לתוקף ב-26 בינואר 1910.

⁷² ראו הפרוטוקול הראשון, סעיפים 48, 51(2) ו-52(2).

⁷³ בסעיף 48 לפרוטוקול הראשון נקבע כי "הצדדים לסכסוך יבחינו בכל עת בין האוכלוסייה האזרחית לבין הלוחמים ובין אובייקטים אזרחיים לבין מטרות צבאיות, ובהתאם יכוונו את פעולותיהם רק נגד מטרות צבאיות".

⁷⁴ הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(3).

⁷⁵ שם, סעיף 52(1). מטרות צבאיות הריהן לוחמים ואובייקטים אשר "מטבעם, מיקומם, מטרותם או השימוש בהם תורמים תרומה אפקטיבית לפעולה צבאית ושהריסתם, תפיסתם או נטרולם, באופן מוחלט או חלקי, בנסיבות המתקיימות באותו הזמן, מקנים יתרון צבאי מובהק". שם, סעיף 52(2).

⁷⁶ הפרוטוקול הראשון, סעיף 52(2).

⁷⁷ הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(2).

⁷⁸ הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(6). מעשה תגמול חוקי הוגדר כפעולה "אשר במקרים יוצאי דופן נחשבת לחוקית לפי המשפט הבינלאומי כשהיא מתבצעת כפעולת אכיפה בתגובה למעשים בלתי חוקיים של היריב", שבכל מצב אחר הייתה מוגדרת כבלתי חוקית. ראו 513 ICRC, Customary International Humanitarian Law, p.

דיני המלחמה גם אוסרים על התקפות חסרות הבחנה. מטבען של התקפות ממין זה לפגוע במטרות צבאיות ובאזרחים או באובייקטים אזרחיים ללא הבחנה ביניהם. דוגמות להתקפות חסרות הבחנה הן התקפות שאינן מכוונות על מטרה צבאית ספציפית או שנעשה בהן שימוש בכלי נשק שלא ניתן לכוונם על מטרה צבאית ספציפית. לכן, אם צד לעימות משגר התקפה בלי לנסות לכוון כנדרש על מטרה צבאית, או אם הוא עושה זאת כך שייפגעו אזרחים מבלי להביא בחשבון את היקף ההרג והפגיעה שסביר שייגרמו, הרי שפעולה זו תיחשב להתקפה חסרת הבחנה.⁷⁹

המשפט ההומניטארי הבינלאומי דורש מן הצדדים לסכסוך לנקוט זהירות מתמדת בניהול פעולות צבאיות במטרה לחוס על האוכלוסייה האזרחית, וכן לנקוט את כל אמצעי הזהירות האפשריים כדי למנוע אובדן נלווה של חיי אזרחים, פגיעה של אזרחים ונזק לאובייקטים אזרחיים או למזער פגיעות ממין אלה.⁸⁰ אמצעי זהירות אפשריים הם "אותם אמצעי זהירות שהנם בני ביצוע או ישימים מבחינה מעשית, כאשר מביאים בחשבון את כל הנסיבות השוררות באותו זמן, כולל שיקולים הומניטאריים וצבאיים".⁸¹ הצלב האדום הבינלאומי מסביר בפרשנותו המחייבת לפרוטוקול הנוסף הראשון כי הדרישה לנקוט את כל אמצעי הזהירות "האפשריים", פירושה בין היתר כי אדם המשגר התקפה נדרש לנקוט את הצעדים הדרושים כדי לזהות את המטרה כמטרה צבאית לגיטימית "בזמן שיספיק כדי לחוס על האוכלוסייה ככל שניתן".⁸²

המשפט ההומניטארי הבינלאומי אינו אוסר על לחימה באזורים עירוניים, אף כי נוכחותם של אזרחים מטילה על הצדדים הלוחמים הגבלות חמורות יותר ומחייבת אותם לנקוט צעדים כדי למזער את הנזק לאזרחים. כוחות שנפרסו באזורים מיושבים חייבים להימנע ממיקום מטרות צבאיות בקרבתם של אזורים המאוכלסים בצפיפות,⁸³ ולעשות מאמץ להרחיק אזרחים מקרבתן של מטרות צבאיות.⁸⁴ אסור ללוחמים להשתמש באזרחים כדי למגן מטרות צבאיות או מבצעים צבאיים מפני התקפה. "מיגון" הוא שימוש מכוון בנוכחותם של אזרחים כדי לחסן כוחות צבאיים או אזורים צבאיים מפני התקפה.⁸⁵ אולם, גם אם אחד הצדדים מניח שכוחותיו של הצד השני אחראים למיקומן של מטרות צבאיות לגיטימיות בתוך אזורים מאוכלסים או בקרבתם, אין הוא פטור מהחובה להביא בחשבון את הסכנה המהווה על האזרחים בעת ביצוע ההתקפה.

⁷⁹ בסעיפים 51(4) ו-51(5) לפרוטוקול הנוסף הראשון נמנים חמישה סוגים של התקפות חסרות הבחנה: (1) אלה שאינן מכוונות נגד "מטרה צבאית מסוימת", (2) אלה שלא ניתן לכוונן על "מטרה צבאית מסוימת", (3) אלה שהשפעותיהן מהוות הפרה של הפרוטוקול, (4) אלה אשר מתייחסות לכמה מטרות צבאיות נפרדות בתוך מקום יישוב כאל מטרה צבאית יחידה (הפצצת שטיח), וכן (5) אלה אשר מפרות את עקרון המידתיות.

⁸⁰ הפרוטוקול הראשון, סעיף 57.

⁸¹ ראו את הפרוטוקול בדבר איסורים או הגבלות על השימוש בנשק תבערה (הפרוטוקול השלישי), 1342 U.N.T.S. 171, 19 I.L.M. נכנס לתוקף ב-2 בדצמבר 1983, סעיף 1(5).

⁸² ICRC, *Commentary on the Additional Protocols*, pp. 681-82.

⁸³ הפרוטוקול הראשון, סעיף 58(ב).

⁸⁴ שם, סעיף 58(א).

⁸⁵ שם, 51(7).

ירי רקטות על אזורים מיושבים ואחריות פלילית אישית

הפרות קשות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי המבוצעות בזדון – במכוון או באורח חסר זהירות – הן פשעי מלחמה, ומבצעהן נושאים באחריות פלילית אישית.⁸⁶ פשעי מלחמה כוללים התקפות מכוונות או חסרות הבחנה על אזרחים, כמו-גם התקפות שבהן האובדן הצפוי לאזרחים אינו מידתי ביחס ליתרון הצבאי הצפוי. כמו כן, ניתן להטיל על יחידים אחריות פלילית על ניסיון לבצע פשע מלחמה וכן על תכנון של פשע מלחמה ועל עזרה או הסתה לביצועו.⁸⁷ במקרים שבהם מפקדים או מנהיגים אזרחיים ידעו או היו צריכים לדעת על ביצוע פשעי המלחמה ונקטו צעדים שאינם מספיקים כדי למנוע אותם או להעניש את האחראים להם ניתן להעמיד אותם לדין בגין אחריות פיקודית לפשעי מלחמה.⁸⁸

כאמור, חמאס וארגונים חמושים אחרים קיבלו על עצמם אחריות בפומבי למקרים רבים של ירי רקטות על אזרחים בישראל, ובכלל זה שלוש ההתקפות הקטלניות על אזרחים ישראלים שתועדו בדו"ח זה. מנהיגים של חמאס ושל ארגונים חמושים אחרים הצהירו בפומבי על כוונתם לתקוף אזרחים ישראלים, וניסו להצדיק זאת בטענה שמדובר במעשי תגמול חוקיים על התקפות ישראליות נגד אזרחים פלשתינאים.⁸⁹ כמו כן, מנהיגי חמאס טענו כי ירי רקטות על אזרחים ישראלים מוצדק מתוקף "הזכות להתנגד" לכיבוש הישראלי.⁹⁰ נוכח התיעוד שהובא בדו"ח זה לירי רקטות מכוון או חסר הבחנה על אזרחים ישראלים, הצהרות כאלה הן ראיות לפשעי מלחמה. למיטב ידיעתו של ארגון Human Rights Watch, רשויות חמאס לא מיצו את הדין עם אף אדם מקרב חברי חמאס וחברי ארגונים חמושים אחרים ברצועת עזה בגין ירי בלתי חוקי של רקטות על ריכוזי אוכלוסייה בישראל.

⁸⁶ ראו ICRC, *Customary International Humanitarian Law*, pp. 568-74.

⁸⁷ ראו ICRC, *Customary International Humanitarian Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), p. 554.

⁸⁸ ראו ICRC, *Customary International Humanitarian Law*, rule 153.

⁸⁹ ראו את פרק התקציר לעיל, שמובאות בו ציטטות של אבו עוביידה ושל מחמוד א-זהאר. על הצהרתו של אבו עוביידה דווח בתוך: אל-מנאר, "חמאס מוכן לקרב; הניצחון יגיעה 'בעזרת האל'", 5 בינואר 2009, <http://www.almanar.com.lb/NewsSite/NewsDetails.aspx?id=69218&language=en> (כניסה לאתר ב-29 באפריל 2009). על הצהרתו של א-זהאר דווח בתוך: איתן ברונר, "כוחות ישראליים נכנסים ללב העיר עזה", הראלד טריביון הבינלאומי, 5 בינואר 2009, <http://www.iht.com/articles/2009/01/05/mideast/mideast.php?page=1U.S> (כניסה לאתר ב-16 במארס 2009).
⁹⁰ ראו את פרק התקציר לעיל, שמובא בו קטע מראיון עם ח'אלד משעל, "תמלול: ראיון עם ח'אלד משעל מחמאס", ניו-יורק טיימס, 5 במאי 2009, <http://www.nytimes.com/2009/05/05/world/middleeast/05Meshal-transcript.html>.

תודות

המחקר שנערך לצורך דו"ח זה וכתובתו בוצעו בידי ביל ואן אסוולד, חוקר בחטיבה לענייני המזרח התיכון וצפון אפריקה של ארגון Human Rights Watch. ליעם אזולאי-יגב, חברת צוות של ארגון Human Rights Watch סייעה במחקר ובתרגום בשטח ישראל. מארק גרלסקו, אנליסט צבאי בכיר במחלקת מצבי החירום של ארגון Human Rights Watch ערך חלקים מן הדו"ח. עורכי הדו"ח הם ג'ו סטורק, סגן מנהל החטיבה לענייני המזרח התיכון וצפון אפריקה, ג'יימס רוס, מנהל לענייני משפט ומדיניות, ואייך לוי, מנהל התוכניות. שירלי ערן ואופיר פוירשטיין תרגמו את הדו"ח לשפה העברית. ארגון Human Rights Watch מבקש להודות לכל הקורבנות ועדי הראייה שסיפקו מידע לדו"ח זה.